

Henry CARNOY, Jean NICOLAİDÈS. İstanbul Folkloru, Çev. Prof. Dr. Suna TİMUR AĞILDERE, Ankara: TDK Yay., 2017, ISBN: 978-975-16-2380-5, 165 sayfa.

Doç. Dr. Nezir TEMUR*

On dokuzuncu yüzyılda romantik milliyetçilik akımıyla birlikte hem Doğu'da hem Batı'da *biz'i* tanımlayan ve sosyo-kültürel özelliklerden hareketle bir milliyet tanımlaması yapmaya çalışan bakış açılarının ortaya çıkmasıyla dil, folklor ve etnografya gibi sosyal bilim sahalarında derleme ve kuramsal çalışmalar yoğunlaşır. Kültürlerin göçü, kökeni gibi ilgiler, bu alandaki araştırmacıları sadece kendi kültürel havzalarını değil, uzak coğrafyalardaki kültürleri de incelemeye sevk eder. Söz konusu folklorcular arasında önemli isimlerden birisi de Avrupa folkloru yanı sıra Afrika ve Asya halk bilim tarihine önemli katkılarda bulunmuş olan Fransız folklorcu Émile Henry Carnoy'dur (1861-1930). Carnoy, sadece Fransız sözlü geleneği ile ilgili derlemeler yapmakla yetinmeyip diğer kültürlerin folklorik özelliklerine ait çalışmalara da imza atmıştır. Bu çerçevede Carnoy'nun İstanbul ve Anadolu halk kültürü ile tanışması, Auteuil İlkokulu sıralarından arkadaşı, halk bilimci ve edebiyat öğretmeni Jean Nicolaïdes sayesinde olmuştur. Carnoy ile Nicolaïdes, İstanbul ve Anadolu halk kültürü üzerine *La Tradition* dergisinin milletlerarası dizisinde yer alan İstanbul ve Çevresinin Halk Gelenekleri; Türk, Hıristiyan, Ermenilerin, vb. Folkloruna Katkı" (1892) ve İstanbul Folkloru (1894) başlıklı iki eser kaleme alır, ancak bu eserler, Nicolaïdes'in ölümünden sonra yayımlanır.

1894 yılında Fransızca yayımlanan İstanbul Folkloru adlı çalışma Türkçeye Suna Timur Ağıldere tarafından çevrilmiştir. Bu çerçevede söz konusu eser, halk bilimi disiplini kadar çeviri bilim açısından da önem taşımaktadır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında İstanbul'da yaşayan farklı millet ve dinlere mensup kaynak kişilerden derlenen efsanelerin metin dokusunu oluşturan kültürel dil içeriklerinin çevirisinin güç bir çeviri etkinliği olduğu çeviri bilimcilerin üzerinde mutabık kalacağı bir değerlendirme olacaktır. Söz konusu eseri oluşturan metinlerdeki bazı kişi, mekân adları (*Hyzyr-Hızır; Chalcédoine-Kalkedon; Cady-Keuy-Kadıköy; Sultan-Mourat-Sultan Murat...*) ve terimler ortografi yöntemiyle Fransızcaya çevrilmiştir. Bazı kültürel unsurlar ise Fransızca eşdeğer kelime ve kelime gruplarıyla karşılanmıştır. Türkçe çevirisinde bu tür çeviri stratejilerinden kaynaklanan sorunları, çevirmen dipnotlarla açıklama yapmak suretiyle aşmaya çalışıp eserde geçen Türkçe özel adların özgün metinde yer alan Fransızca okunuş biçimleri, özgün metnin çok dilli yapısına sâdik kalarak dipnotlarda aynen vermeye özen göstermiştir.

Carnoy'un Türkçe, Rumca bilmediği, bu nedenle İstanbul efsane ve halk inanışlarının Nicolaïdes tarafından ilk elden derlendiği ve yazarlar tarafından birlikte Fransızcaya çevrildiği öne sürülmüştür. Çevirmen, eserin ön sözünde, özgün eserde elli beş

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Ankara/Türkiye, ntemur@gazi.edu.tr

efsane yer aldığı; bunlar arasından, Çingenelere atfedilen iki kısa efsaneye söz konusu etnik grubu rencide edici ifadeler taşıması sebebiyle çeviri eserde yer verilmediğini; elli üç efsaneyi, yazarların konuşma diline özgü yalın üsluplarını kaynak metne sâdık kalınarak olabildiğince Türkçeye çevrilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.

Eseri hazırlayan, Carnoy ve Nicolaidēs'i İstanbul folklorunu araştırmaya sevk eden temel sebep; Osmanlının çok kültürlü yapısının sembolü olan bu payitaht şehrin tarih boyunca birçok medeniyete ve bu medeniyetleri oluşturan kültür dairelerine ait kültürel mirasın eşsiz harmonisi olsa gerek. İstanbul Folkloru adlı eserde yer alan efsaneleri özgün kılan en önemli unsur, hiç kuşkusuz XIX. yüzyıl İstanbul'unun farklı dil, din ve kültürlerine mensup çeşitli meslek ve sosyo-ekonomik sınıflarına ait sakinlerinin ağızından titizlikle ilk elden aktarılmasıdır. Böylelikle, benzer dileklerin gerçekleşmesi umuduyla, aynı mukaddes pınarın suyundan birlikte içen Türk, Rum, Ermeni ve Musevi kadın, erkek ve çocukların hikâyeleri, İstanbul'un çok kültürlü sözlü geleneğinin penceresinden aktarılmıştır. Bu minvalde, zamanın imbiğinden süzül-müş ortak efsanelerle örülmüş olan İstanbul Folkloru, çok sesli musikî yapı-sıyla şehrin sakinlerinin binbir renkli sosyal yaşantısını ve kültürel zenginliğini de gözler önüne sermektedir.

Farklı sosyo-kültürel unsurların kolektif bilinç ve belleğinde yer bulan kişi, mekân ve yapılar etrafında teşek-kül eden efsaneler, sadece kaynak kişilerden değil yazılı tarihî metinlerden de derlenmiştir. Kaynak kişilerden derlenen efsanelerde ise kaynak kişiler hakkında etnik ve dinî kimliğine kadar bütün bilgiler ayrıntılı ancak oldukça kısa bir şekilde verilmiştir. Bu

bağlamda eseri özgün kılan en önemli hususiyetlerden birisi de bir mekân, mahal veya mimari yapıya ait köken efsanesi, inanış ve ritüeller, farklı etnik ve dinî kimliğe sahip kaynak kişilerin bakış açısıyla verilmiştir. Ancak bu noktada bir konunun izaha muhtaç olduğunu vurgulamak da yarar var. Öncelikle çalışmanın adı İstanbul Folkloru olmasına rağmen çalışma, İstanbul'da yaşayan farklı kültürlerin bütün folklorik unsurlarına yer veren bir içeriğe sahip değildir. Sadece aynı şehirde yaşayan farklı millet, dinlere ait kültürel bellek mekânları ve bunlar çevresindeki unsurlar ile ilgili inanış ve efsaneler, tarih biliminin de imkânlarından yararlanılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada gerek eseri hazırlayanların gerekse de çevirmenin ön sözünde İstanbul'da yaşayan farklı kültürlerin efsanelerine yer verildiği ifade edilmesine rağmen eserde halk inanışları ile ilgili ayrıntılı bilgiler, karşılaştırmalı çalışmalar için oldukça zengin veriler içermektedir. Bu bakış açısı hazırlayanlar tarafından da eserin muhtelif yerlerinde, "... Bu türbe, Türklerin Balıklı Meryem Ana'sıdır." örneğinde olduğu gibi vurgulanmaktadır.

Efsanelerde geçen mekân, kişi ve diğer unsurlarla ilgili görsellerin yer aldığı eser, çok kültürlü toplumsal yapılarda kültürlerarası etkileşim ve karşılaştırmalı folklor çalışmaları için araştırmacılara önemli veriler sağlayacak niteliktedir. Ayrıca eserde yer alan metinler, kültür tarihî okumaları için de zengin bir içeriğe ve akıcı bir üsluba sahip olmakla birlikte ilgisizine halk inanışları, ritüeller, kültürel bellek mekânları, efsaneler hakkında farklı bakış açıları sunmaktadır.